

OZNAČITELJI MEĐUSVETOVA

29. decembra 1926. godine, umro je Rajner Marija Rilke. *Voljeni, znam da me Ti sad – Rajnere, evo plačem – da me sad možeš čitati i bez pošte, da me upravo čitaš*, piše mu u Belviju (Bellevue), 31. decembra uveče, Marina Cvetajeva u posmrtnom pismu. Prvobitan naslov pesme „Novogodišnje“, završene 7. februara 1927. godine, bio je direktniji – „Pismo“. Konačan naziv, rečitiji u svojoj nedorečenosti, daleko je efektniji. Skraćenje podrazumevane sintagme dalo je naslovu simboličnost odnosa Cvetajeve i Rilkea – zadate fizičke nespojivosti i pokušaja da se ona trajno poništi sazvučjem u tekstu. Upravo zbog takvog privilegovanja pesničkog sveta kao mesta susreta, konačan rastanak, predočava nam pesnikinja, samo je jedno novo iskustvo transponovano u pesmu. Poput svake minorne selidbe. Samo bez morskog prtljaga. Novi početak u novoj godini, sa novim poštanskim sandučetom. *Srećna ti Nova – nov svet – i kraj – pod novim krovom!* Kako ne voleti to kod Cvetajeve – tu hrabrost da novogodišnju čestitku, doživljavanu manje ili više banalno i prozaično, pošalje na onu stranu? Od Puškinovog „Ne, smrti nisam plen“, do ovih Cvetajevinih stihova, krupan korak, ali korak koji gazi sve one što poeziju pišu, a u apostrofu ne veruju. Umetnost, to je ipak *prvi milimetar vazduha iznad zemlje, to jest prvi milimetar neba*, prostor pretakanja vidljivog u nevidljivo. *Mesto zvučno, mesto zvonko, kao Eolova kula...* Mesto gde jedan osamljeni vlada zvukom, promećući se u eolsku harfu, pa bio on živ ili mrtav prema najnovijim izveštajima i poslednjim vestima. Podjednako je realan taj Eolov dom kao i svi Rilkeovi usamljeni zamkovi koje Cvetajeva nikada nije videla.

„Novogodišnje“ nije tužbalica niti elegija. Možda je najjednostavnije reći, kao Josif Brodski, da je ona odgovor na *poziv na putovanje*, koji predstavlja Rilkeova smrt. I još dalje – ona je, u svojoj suštini, dijalog. Upravo dijalog, ne retorička simulacija. Najpre zbog nepokolebljive uverenosti Cvetajeve da je Rilke uz nju, da je čita i da joj, štaviše, u istoj pesmi, kroz nju samu, i odgovara. Ona je *u mrtvom Rilkeu našla ono čemu stremi svaki pesnik: apsolutnog slušaoca*, poručuje nam Brodski. Njeno dozivanje sa jedne od bezbroj zvezda, može se u tom novom kraju čuti jedino kroz pesmu, oslobođenu zemljine teže. I kao da nema promene mesta, zamene svetova ni odlaska, neviđeno i nemoguće je najbliže i najdraže, tek sada do krajnosti rećito i nadahnjujuće. Zato nema zemljotresa ni lavine pri saznanju o njegovoj smrti. Tek treptaj, i svet je zamenjen onim drugim. Zar je Rilke ikada bio svojina zemlje? U posmrtnom pismu, Cvetajeva mu piše: *Mili moj, ako si ti umro, znači nema nikakve smrti (ili nikakvog života!)*. Kakvu je smrt Rilke morao u utrobi nositi, dostojnu njegovog života, za nju zaslužan? Pesnik, neprisutan u svojoj zemaljskoj prisutnosti, odsutan količinom smrti. Kao u „Četvrtoj devinskoj elegiji“ – *smrt, vascelu smrt, još pre života tako pitomo ti sebi sadržati, a pri tom ne ljutiti se...* Na ovom – onaj anđeoski iskušan, na onom – tako prirodno – adresat.

Kako se putuje *tamo*? Zašto ne pitati otputovaloga? Da li je to let ili kas bez daha? I da li se išta uistinu izmenilo? Rilke nije novajlija u smrti, stihom je pripremljen, ispunjen je

iskustvom prelaska. I dalje održava krvnu vezu između svetova, čarobne crvene kablove popravlja, vezuje, obnavlja. U suprotnom, ne bi imalo svrhe obraćati mu se. Na tragu takvih života-smrti i smrti-života, u bezvazдушnom, sa obe ruke na kablju, *život* i *smrt* gube onaj oveštali smisao i *izgovaraju se sa smežskom skrivenim* onih u tajnu upućenih i *sa fusnotom, zvezdicom* poverenika. A jezik na kome se obraća otputovalom prijatelju postaje nevažan, jer je onaj svet pesmi naklonjen, svepojmljiv, *sve-jezički*. Tako i Rilke sada razume pesme Marine Cvetajeve, jednostvarne sa njegovima, bez oštrih ivica nepoznatih reči i volšebnog rečničkog posredništva. Kao što je sve-jezički, onaj svet se određuje i sve-prisutnošću. *Rajnere, neprestano te osećam iza svog desnog ramena*, piše u onom posmrtnom pismu Cvetajeva. O da, zna ona da je sada mogućnost susreta veća. Sa sigurnošću i verom tvrdi: *Nema mesta gde tebe nije, no ipak ima (greše):/ grob*. Planeta, ta na kojoj se smrću ostavlja svoje biće, ne samo telo, već potpuno jedno biće sa kosmosom uhvaćenim na unutrašnjem ogledalu, lebdi u daljini među mnoštvom drugih. Čas smrti jeste jedini trenutak kada se *Kastor* i *Poluks*, ono smrtno i ono posle-smrtno biće jednog čoveka, susreću i rastaju zanavek. Tužan bratski *sastanak* i *rastanak* sebe sa sobom. Da li se na to svoje, sve dalje i dalje, gleda sa osećanjima, da li se uopšte gleda kao na svoje? Da li je osećaj zemnosti moguće zaboraviti, da li se ovaj svet sa uma može smetnuti ili, gledan sa onog, nedohvatan, opet postavlja bezbroj pitanja, kao što ih onaj svet postavlja nama? Udaljavanjem od jednog centra, grada, u *najneizrađenije predgrađe* kao domaćin kročiti. I to baš pesnik, večiti gost. Na međi simboličnog grada i predgrađa – trenutak sveobuhvatnosti; a posle, svi časi zanosa ne bi li se to ikako iskusilo, pesmom u sveopšte, svesvetovno iskustvo prometnulo.

Nova godina 1927. obeležena je Rilkeovim omiljenim brojem, sedmicom, sada ona simboliše novi početak na novom mestu. Tome lirski subjekt želi da nazdravi, da čašom kucne o njegovu čašu. I on je išao ka toj Novoj godini i izgleda da je na nekoj raskrsnici skrenuo, umesto levo ili desno, nagore, te je do nje došao na novom svetu u novom sebi. Za novi svet potrebna su nova čula da ga iskuse, i ako je ovaj svet naličje onog, tamo je važniji odjek od zvuka. Mnoštvo pitanja za vodiča, kome se sada one ose svekolikog pevanja – vidljivo i nevidljivo – u nove odnose prema moći izricanja postavljaju. *Nisam se prevarila, Rajnere – raj je sav od brda, / Olujan? Sve zemaljske samozvane bogove i čitav amfiteatar* raja natkriljuje *rastući Bog*, tako Cvetajeva zamišlja brdoviti raj, romantičarski, u koji postavlja Rilke. Nije li to konačno ispunjenje onog obećanja: *Ako bih napisala nešto o tebi, to bi se zvalo: Iznad brda?*

Šta odonud da poruči pesma, šta je metafizičko za pesnika koji je prešao? *Uostalom: gde ti jesi – i stih jeste tu: Sam i jesi stih!* I lira je rasla s rukom, i bića nema bez pesme. Eto i poznatih konkretnih detalja ovozemaljske slike zaljuljanih u onaj svet – nema stola, nema šake, nema ni čela, pa ne može biti ni onakve pesme kakva je ona na ovom svetu bila, nema smisla pevati o onom o čemu se pre smrti pevalo. Jezik ovdašnje Rilkeove pesme je ostavljen, u njemu više nema tajni, jer je on izricao nevidljivo, onostrano. Sada je onostrano postalo svoje, blisko, vidljivo, dakle, prema Rilkeovoj poetici – neizrecivo. Sve je novo u novoj pesmi, reči i rime i teme. Da li je to mesto gde će se konačno susresti, da li će se jednom upevati u istu pesmu? Sve ono što je značilo prepreku, razmekšaće dodir onostranog, kome se pesnik pronalazi susedom. To je onaj izmešteni prostor iz pesme „Soba:

pokušaj“, prostor kome međe neće nauditi, onaj kojim smela reč i dozivanje odzvanja. Baš ništa između njih na zemlji, dakle sve bez zemlje? Kada je poručila *piši mi* u posmrtnom pismu Rilkeu, Cvetajeva je, smelije no većina modernih pesnika, još jednom poverovala u moć poezije. U odnosu na čaroliju prizivanja mrtvog, ima i stepenica više – ima odgovora neživog. *Novogodišnje* jeste pesma iz iskustva smrti, pesma koja nastavlja liniju inicijacije u tajnu. Drskošću apostrofe, samosvešću kao jedinim oružjem, pravo u pluća neba. Jer, to su jedini *Darovi* kojima se pesnik može podičiti, a ipak se samo najhrabriji usuđuju da se njima okoriste. Kao da kreće onim Rilkeovim *usamljenim putem lišenim sna*, Cvetajeva polazi ka njemu nebeskim lestvicama sa Darovima. U tome *iznad*, iznad sveta koji im je dao samo puteve koji se mimoilaze, iznad smrti i rastanka, predaće Darove *Rajneru – Mariji – Rilkeu – u ruke*.

Ova smrt će me (unutar mene) pokrenuti na mnoge stvari. To je osećanje unutrašnjeg preobražaja, spoznaje koja će izmeniti i pesmu. Živeći godinama u izgnanstvu, lišena bližnjih, lišena uobičajenih, svakodnevnih međuljudskih odnosa i emotivne sigurnosti koju oni, u manjoj ili većoj meri, pružaju, Cvetajeva je čitavog života hrlila ka svojim tako često privremenim i slučajnim sadruzima i sapatnicima, da ih je silinom osećanja odbijala od sebe. Ona nije pristajala na delimičnosti, zahtevala je u datom trenutku sve, jer je znala koliko je taj trenutak kratak. Tako je bilo i sa Rilkeom, *ovaploćenom poezijom, prirodnom pojavom, čistoljudskom (božanskom) pojavom, od svih na svetu najvoljenijim* (sve su to sintagme koje ga određuju u prvom pismu Cvetajeve, 9. maja 1926). Rilke ju je prihvatao kao bliskog zaverenika iste pesničke tajne, napisao joj njenu „Elegiju“, ali dalje nije mogao. Tom pesmom je on pokušao da uzdigne dijalog u sferu nevidljivog, da svoju sabesednicu uskrsne u pesmi lišenu tela. „Elegija“ Marini Cvetajevoj Efron jeste svojevrsan amanet, pesnički zavet. Osnovna njegova stavka poznata je od ranije: *Samo ko se kroz Had glasio lirom...* U „Elegiji“ nalazimo ovakve stihove – „Već sve je prebrojano u Celom./ Pa ni ko padne neće smanjiti sveti broj./ Svaki odricački pad se ruši k poreklu i celi“. Nema nestanka, jedno je jedinstveno i sadržano i u *životu* i u *smrti*. Na mesto gde je čovek do malopre bio, staće drugi da ga potvrdi. Ali to mesto nije u prostoru, već u samoj méni koja prelama vidljivo u nevidljivo. Gubitak u vidljivom celi se dobitkom u nevidljivom. Pesnikovo biće je u méni, pa i ako ona daje premalo i često ga zavarava. To je upravo ono što je Cvetajeva shvatila kroz „Novogodišnje“. Rilke je još jednom bio vidovit. A njegova smrt konačno je opredelila njihov dijalog za uzvišene, nezemaljske tonove. Zaista, Cvetajevu je Rilkeova smrt iznutra pokrenula, njeni stihovi postepeno su se uskladili sa jednim novim hodom, *hodom po tragu Rilkea*, njegove poezije i njegove smrti. Na tom tragu je i „Poema vazduha“, svedočanstvo o pokušajima Cvetajeve da postane anđeoski pesnik, da stihom iz sebe izvuče pečat svog učitelja. Staviti u zgrade život i smrt, ona je mogla tek kad joj je on, svojom smrću, pokazao da ima i nešto treće. Dakle, *Orfej koji se ovoga puta javio u Nemačkoj*, uspeo je. Njegova lira je doplutala natrag noseći u sebi to treće izatkano od dvaju svetova i zazvala Euridiku. Jer, srećom, ovoga puta, i Euridika je bila pesnik.